

1.04 Strokovni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

UDK 930.253:908(497.4Podlipska dolina)"16/18"

Prejeto: 25. 7. 2016

Podlipa med Bistro in Šentjoštom Ob 750-letnici prvega zapisa iz Podlipske doline

POLONA ZALOKAR

prof. zgodovine in diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja
samostojna arhivistka in kustosinja
Grobelska pot 5, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: polona.zalokar@gmail.com

Izvilleček

Po arhivskih virih sta bili v Podlipski dolini od srednjega veka dve naselji, Tunjica in Podlipa. Najkasneje v jožefinski dobi so ju združili v vas Podlipa, ki je s cerkvijo sv. Brikcija postala tedaj sedež lokalije. V podlipsko cerkev in po drugih opravkih v vas so zahajali tudi prebivalci iz spodnjega Smrečja iz župnije Šentjošt in prebivalci Rovt, naselejni ob zahodnem robu doline, njihovi otroci pa so že od druge polovice 19. stoletja zaradi bližine raje obiskovali podlipsko šolo. V dolini so se preživljali s kmetijstvom. Potoka Podlipščica in Tunjica, danes Lahovka, sta poganjali več mlinov in žag ter omogočali še druge domače obrti. Prebivalci so živeli samooskrbno, saj je bila pot do prvega večjega kraja Vrhnike dolga in v preteklosti večkrat poplavljen.

Ključne besede:

Podlipa,
Podlipščica,
Tunjica,
Rovte, Smrečje,
Šentjošt,
kartuzija Bistra,
urbarske dajatve

Abstract

PODLIPA BETWEEN BISTRA AND ŠENTJOŠT. THE 750TH ANNIVERSARY OF
THE FIRST WRITING FROM PODLIPA VALLEY

According to archive sources, two settlements existed in the Podlipa valley, Tunjica and Podlipa. They were merged into the village Podlipa which then became the seat of the parish at St. Brice church. Residents from lower Smrečje of Šentjošt parish and residents of Rovte on the western side of the valley had also visited the Podlipa church and the village for other errands, and their children preferred to visit the Podlipa school from mid-19th century onwards due to its vicinity. Agriculture was the main activity in the valley. Streams Podlipščica and Tunjica, now known as Lahovka, ran several mills and sawmills, and provided other home crafts. Residents were self-sustainable as the path to the nearest town of Vrhnika was long and often flooded in the past.

Key-words:

Podlipa,
Podlipščica,
Tunjica,
Rovte, Smrečje,
Šentjošt, Bistra
charterhouse,
land register
taxes

Podlipa s cerkvijo sv. Brikcija in župniščem na griču sredi vasi, razglednica iz leta 1939 (hrani: Janez Žitko)

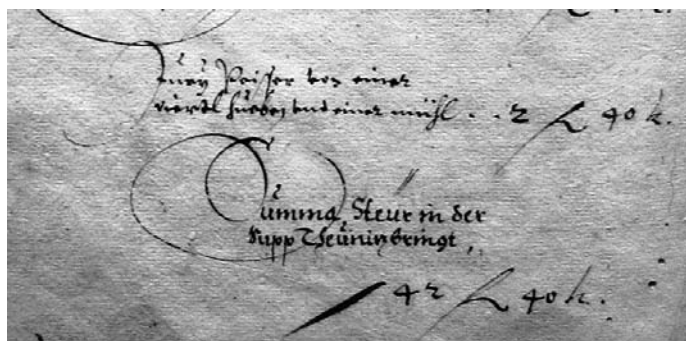
Uvod

Podlipska dolina leži na jugozahodnem delu Ljubljanskega barja, ujeta med poraščenimi Polhograjskimi dolomiti na eni strani in Rovtarskim hribovjem na drugi. Po dolinskem dnu tečeta potoka Podlipščica in nižje v dolini Lahovka, nekdanje imenovana Tunjica, s pritoki. Obe vodi se izlivata v Ljubljano, v preteklosti pa sta pogajali več mlinov in žag.¹ Na koncu dolge in ozke doline se nahaja staro vaško jedro Podlipa s cerkvijo sv. Brikcija. Ostali deli naselja so razkropljeni v več zaselkih, raztresenih po slemenih v dolini. Na samo dolino in podlipo, sedaj vrhniško župnijo, se navezujejo tudi prebivalci sosednjih vasi iz spodnjega Smrečja, ki jih loči od Podlipo le potok Podlipščica, potem rovtarske domačije ob zahodnem robu doline in Kozikova domačija iz Žažarja.

Srednji in novi vek

Kot kažejo arhivski viri, sta bili v dolini v srednjem veku dve naselji. Najstarejša zapisa iz leta 1265, listina italijanskih kartuzijanskih priorjev Girarda in Joannija ter darovnica koroškega vojvode Ulrika III. Spanheimskega, omenjata v dolini zaselek in potok *Tunjico*.² Vas Podlipa se omenja leta 1659 kot vas *Pod lipami*, čeprav vemo, da je bil kraj pozidan že precej pred letom 1526, ko je v zapisniku cerkvenih dragocenosti z vrhniškega območja navedena tamkajšnja cerkev.³ *Pod lipami* je živelo šest kmetov, eden od njih, Jurij Pajsar, je bil tudi mlinar. Zaselek Tunjico so najpozneje v jožefinski dobi združili z večjo Podlipo, ki je tedaj štela že 29 hiš, od tega so bile štiri nenaseljene.

Na področju doline so se do zemljiške odveze leta 1848 stikale meje petih zemljiških gospodstev. Večina kmetij je pripadala *kartuzijanskemu samostanu Bistra*. Bistra je imela v lasti tudi kmetije iz Male Ligojne ter obsežna barjanska posestva na desnem bregu Ljubljaniče, več kmetij onstran Save na Gorenjskem, posestva v okolici Cerknice in posamezna zemljišča na Vipavskem, pri Kopru in pozneje pri Trstu.⁴ Smreške domačije in kajže z mlini so pripadale vsakokratnim lastnikom dvorca *Dol pri Ljubljani*

Jurij Pajsar plačuje za četrtinsko kmetijo in mlin 2 goldinarja in 40 krajcarjev davka. (Arhiv RS, Urbar Bistra, 1659)

¹ Pivk, Žitko: *Vodni pogoni na Podlipščici in njenih pritokih*, str. 117–118.

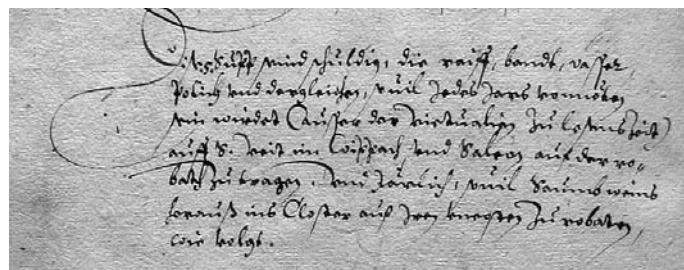
² Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 37.

³ Marolt: *Dekanija Vrhnika*, str. 156.

⁴ Ogrin: *Dajatve bistriških podložnikov*, str. 175.

(gospodstvo Lustthal), najpozneje od leta 1666 pa plemiški *rodbini Raspom* iz Stare Loke pri Škofji Loki. Filipičeva kmetija pri Štantu in mlajše rovtarske koče so bile ves čas podložne *logaškemu gospodstvu*. Koče so postavljali imetniki ali potomci s premožnejših domačij v Rovtah in so se sčasoma osamosvojile. Višje ležeči Volavčeva in Žagarjeva kmetija sta najprej sodili k posesti škofjeloškega meščana Matije Paplerja, ki je leta 1631 kupil posest od Mihaela Paplerja, Mihael pa je dobil nekaj posesti od polhograjskih gospodov Gallov leta 1601. Po letu 1731 je obe kmetiji prevzelo *gospodstvo Lesno Brdo* (Holzenegg), ki je bilo v lasti polhograjskega gospodstva.⁵ Zakajnski mlin iz Smrečja, prvič omenjen v terezijanskem katastru iz leta 1754, je skupaj z izvirno domačijo Zakajnc pripadal ženskemu *dominikanskemu samostanu Velesovo* (Michlsteten), ki je imel sicer obsežno in strnjeno posest na levem bregu Save pri Kranju.⁶

Veleposestniki so posest zaradi lažjega upravljanja ter pregleda nad dohodki in obveznostmi podložnikov razdelili na manjše enote županije.⁷ V *podlipsko županijo*, najprej imenovano tudi *tunjiška*, so sodili kmetje iz Podlpe, Tunjice in nekaj kmetov iz Ligojne. Po urbarju iz leta 1659 so prinašali kartuziji 42 goldinarjev in 40 krajcarjev letnega davka. Celotna samostanska posest je tedaj poleg podlipske obsegala še 11 drugih županij: Verd pri Vrhniki, Zabočevo, Zavrh pri Borovnici, Borovnico, Ig, Begunje in Bezuljak pri Cerknici, Rašico pri Ljubljani, Moravče, Topole pri Mengšu in Šenčur pri Kranju. Celotni letni prihodki samostana so znašali 531 goldinarjev, 53 krajcarjev in 1 denarič denarja. Menihi so kot letne dajatve v naravi pobirali še krušna in krmna žita: 77 ljubljanskih starov pšenice, 9 starov rži, 27 starov prosa, 199 $\frac{3}{4}$ starov ovsa in 4 stare ješprenja; 2915 jajc; 1450 kosov desk in 536 vozov lesa; 385 povsem lanu ter 15 kokoši in 2 kopuna. Podložniki so bili dolžni opraviti za samostan tudi 48 drvarskih dni. Župani, predstojniki županij, so dobili v samostanu, kadar so prišli po opravkih, hrano in nekaj denarja v skupni vrednosti 150 goldinarjev. Na velikonočni ponedeljek so morali prinesiti menihom tudi pogače in pirhe.⁸ Podložniki iz podlipske doline so bili poleg tega dolžni na dan sv. Martina oddajati še 25 goldinarjev in 34 krajcarjev gosposkega davka činža v gotovini ter sprva 130 in pozneje

Zapis o tlačanski obveznosti kmetov iz Podlpe, Borovnice, Verda, Zabočevega in Zavrha do samostana Bistra (Arhiv RS, Urbar Bistra, 1659)

⁵ Košir: *Dediščina župnije Šentjošt*, str. 27–28 in 31–32.

⁶ Košir: *Dediščina župnije Šentjošt*, str. 465.

⁷ Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 432.

⁸ Ogrin: *Dajatve bistriških podložnikov*, str. 178.

261 jajc. Skupaj s kmeti iz Borovnice, Verda, Zabočevega in Zavrha pri Borovnici so morali vsako leto, razen v času trgatve, oskrbovati samostanske posesti na Primorskem z živili in drugimi potrebščinami ter nositi grebenice, trakove, okove, sode, sklede in drug material v Šentvid pri Vipavi in Solkan. Iz vinorodnih krajev so morali pripeljati v Bistro 101 tovor vina letno, od tega podlipski kmetje dvanajst tovorov.⁹

Za smreške posesti v Podlipi je bilo nekdanje veljavno domače ime *Rašpovc*. Ime je nastalo po pripadnosti tamkajšnjih domačij zemljiškim gospodom Rapom. Plemiška rodbina Rasp je bavarsko-koroškega porekla. Potomec Pavel Rasp (1462–1524) se je na povabilo avstrijskega cesarja Maksimilijana I. leta 1501 priselil na Kranjsko, kjer je pridobil ugledne državne službe. Za smreške posesti sta najbolj pomembna Janez Jurij Rasp (1624–ok. 1690), loški žitničar, in njegov sin Leopold Maksimilijan Rasp (1673–1742), župnik v Kamniku ter eden vodilnih kranjskih izobražencev, član Akademije Operosorum, mecen in učitelj.¹⁰ Iz urbarja Janeza Jurija Raspa (urbar Raspovega imenja) za leto 1666 so znani imetniki smreških posesti. To so bili: Jakob Celar, Andrej Skobl, Gregor Žerovc, Boštjan Smrekar, Primož Jurica, Matija Skobel in Marko Likar. Njihove vsakoletne dajatve so se gibale med 2 goldinarjema in 55 krajcarji za kmetijo ter do 40 krajcarjev za kajžo.¹¹

Terezijanski čas

V času cesarice Marije Terezije (1717–1780) so bili podlipski in tunjiški kmetje po novem rektificiranem urbarju dolžni plačevati samostanu različne dajatve. Napovedani davek (Neue Beansagung), kontribucija in navadni davek so bile davčne obveznosti do države. Napovedani davek je bila manjša vsota in ni presegla 30 krajcarjev na kmeta. Verjetno je predstavljala razliko med starimi in novimi dajatvami. Dajatve, pravdni činž sv. Jurija skupaj z davkom od gozda in soli, žitna dajatev ter mala pravica so šle zemljiškemu gospodu. Vse dajatve so bile v denarju, edino malo pravico so poravnali z oddajo jajc. Največjo obremenitev za podložnike je predstavljala kontribucija. Za polovično kmetijo je znašala 3 goldinarje in za tretjinsko 2 goldinarja na leto. Jurij Kosar in Ludvik Dittrich iz Tunjice sta plačala zanjo 8 goldinarjev in 45 krajcarjev oziroma 7 goldinarjev in 30 krajcarjev ter Matija Pajsar iz Podlipse 5 goldinarjev in 15 krajcarjev. Navadni davek je znašal od enega do dobrih treh goldinarjev. Po nizki obremenitvi izstopa Jurij Troha iz Podlipse, najbrž kajžar, z 1 krajcarjem in 13 denariči za dajatev sv. Jurija. Višina dajatev je bila vezana na velikost kmetije. Večina kmetov v podlipski županiji je uživalo polovične kmetije. Matija Jereb iz Podlipse je imel tri osminsko, Gašper Erjavc, Jurij Smrekar, Matija Brenčič in Jurij Podlipec iz Tunjice pa so uživali tretjinske kmetije. Od povprečja izstopata Jurij Troha in Matija Pajsar, oba iz Podlipse, ki sta obdelovala osminsko in sedem osminsko kmetijo in sta plačevala temu primerne nizke oz. višje dajatve. Jurij Kosar, največji kmet v dolini, je obdeloval za slabo kmetijo in pol veliko zemljišče v Tunjici in je bil dolžan oddajati samostanu za skoraj 18 goldinarjev dajatev. Ludvik Dittrich se je odkupil od tlake z 1 goldinarjem in 42 krajcarji denarja. Za ostale podložnike tlaka ni bila vpisana. Iz tabele lahko razberemo le, da se je delila na tovarniško, vprežno in ročno tlako.

⁹ Za pomoč pri prevodu o prevoznih obveznostih podlipskih podložnikov do bistriškega samostana se zahvaljujem Vojku Pavlinu.

¹⁰ SBL, rodbina Rasp.

¹¹ Več o podložnikih in dajatvah glej v članku Zalokar: *Podlipska dolina, 750 let prve pisne omembe*, ki bo izšel v Vrhniških razgledih.

Tabela 1 in 2: Razpredelnici prikazujeta natančen popis letnih dajatev podložnikov iz Podlipske doline po urbarju samostana Bistra iz leta 1764.

Ime podložnika	nova napoved	kontribucija	davek	pravica sv. Jurija, davek od gozda in soli	mala pravica
Jakob Celarič	30 kr.	3 gld.	1 gld. 52 k. 2 d.	59 kr. 3 d.	10
Anže Malovrh	30 kr.	3 gld.	1 gld. 45 kr.	35 kr.	10
Andrej Terček in Miha Kenk	30 kr.	3 gld.	1 gld. 45 kr.	1 gld. 10 kr.	
Jakob Prašnik	30 kr.	3 gld.	2 gld. 12 kr. 9 d.	38 kr. 2 d.	10
Jurij Troha	22 kr. 2 d.	2 gld. 15 kr.	1 gld. 42 kr.	15 kr. 2 d.	7 ½
Simon Jereb	30 kr.	3 gld.	2 gld. 17 kr. 1½ d.	31 kr. 1/2 d.	10
Matevž Zalesnik	30 kr.	3 gld.	2 gld. 12. kr. 3 d.	38 kr. 2 d.	10
Matija Corn	30 kr.	3 gld.	2 gld. 4 kr. 2 d.	38 kr. 2 d.	10
Matija Jereb	7 kr. 2 d.	45 kr.	34 kr.	46 kr.	2 ½
Luka Jereb	30 kr.	3 gld.	2 gld. 17 kr. 1 ½ d.	36 kr. 2 ½ d.	10
Matevž Celarič	30 kr.	3 gld.	2 gld. 12 kr. 2 d.	38 kr. 2 d.	10
Jožef Podlipec	30 kr.	3 gl.	2 gld. 13 kr.	58 kr. 2 d.	10
Matija Pajsar	52 kr. 2 d.	5 gld. 15 kr.	4 gld. 25 kr.	1 gld. 45 kr. 2 d.	10
Jurij Troha				1 kr. 13 d.	

Ime podložnika	nova napoved	kontribucija	davek	pravica sv. Jurija, davek od gozda in soli	mala pravica
Gregor Kokal	30 kr.	3 gld.	3 gld. 25 kr. 1 d.	2 gld. 27 kr. 2 4/5 d.	10
Lovre Brdник	30 kr.	3 gld.	2 gld. 12 kr. 2 d.	38 kr. 2 d.	10
Jurij Kosar	1 gld. 27 kr. 2 d.	8 gld. 45 kr.	5 gld. 39 kr.	1 gld. 51 kr.	20
Lovre Šteusa	30 kr.	3 gld.	1 gld.	40 kr.	
Ludvik Ditrich	1 gld. 15 kr.	7 gld. 30 kr.	3 gld. 30 kr.	2 gld. 27 kr. 2 d.	
Jožef Trček	30 kr.	3 gld.	2 gld. 12 kr. 2 d.	49 kr.	
Matija Pajsar	30 kr.	3 gld.	3 gld. 17 kr. 2/5 d.	1 gld. 34 kr. 3 3/5 d.	10
Gašper Erjavc	20 kr.	2 gld.	1 gld. 3 kr.	22 kr. 1 d.	
Jurij Smrekar	20 kr.	2 gld.	1 gld. 3 kr.	23 kr.	
Matija Brenčič	20 kr.	2 gld.	17 kr. 3 1/5 d.	31 kr. 2 4/5 d.	
Jernej Brenčič, od mlina			29 kr. 1 1/5 d.	43 kr. 3 4/5 d.	
Jurij Podlipec	20 kr.	2 gld.	26 kr. 2 d.	54 kr. 3 d.	

V Rašpovcu zasledimo leta 1757 pet malih kmetov. Jurij Corn st. (danes Kovter), lastnik hiše z mlinom, kajže in nekaj zemlje, je plačeval 2 goldinarja kontribucije, 1 goldinar in 3 krajcarje gosposkega ter 1 goldinar in 12 krajcarjev navadnega davka, 20 krajcarjev od kmetije, 15 krajcarjev vinske naklade in 34 krajcarjev namesto tlake na leto. Podobne dajatve kot Corn je imel Luka Skobl, kajžar in mlinar (danes Skobelj), le gosposki davek je znašal zanj 1 goldinar in 20 krajcarjev ter navadni davek 1 goldinar. Jurij Urh (Mivšek), Jakob Arhar (Kovač) in Jurij Corn starejši (Černč) so imeli le kajže, od katerih niso plačevali ničesar.¹²

Jožefinska doba

Cesar Jožef II. (1741–1790) je dal v letih 1785–1789 zaradi izboljšanja davčne politike v monarhiji narediti nov, bolj izpopolnjen jožefinski kataster, zapotrebe katerega so oblikovali manjše ozemeljske enote, imenovane katastr-

¹² Košir: *Dediščina župnije Šentjošt*, str. 471.

ske občine. Znotraj teh so opravili tudi izmero posameznih zemljišč.¹³ Celotna podlipska dolina je bila zajeta v *katastrsko občino Podlipa*, ki je pri pašnikih mejila na katastrsko občino Žažar, s travniki na katastrsko občino Stara Vrhnika, na južnem in zahodnem robu doline s katastrskima občinama Zaplana in Rovte ter na najbolj severni strani s katastrsko občino Šentjošt. Takšen obseg z manjšimi spremembami ima še danes. Občina se je delila na pet ledin. V prvi, krajevni ledini *Podlipa*, se je nahajala cerkev sv. Brikcija in hiše s števkami od Podlipa 1 do Podlipa 15 ter hiša Podlipa 29. V ledino so sodili še hišni vrtovi ter obdelovalni svet. Na drugi ledini *Jezerke* z manjšimi ledinami *V jezerkah*, *Na lazeh*, *Pod vasjo*, *V polju*, *Na griču* in *Na strmini* ter s hišama Podlipa 16 in Podlipa 17 so se nahajale njive, travniki, pašniki in gozdovi. Ledina je mejila na ledino *Podlipska gmajna* in deloma že na smreško katastrsko občino. Tretji ledini, *Podlipski gmajni*, so pripadali vaški pašniki in rovti z njivami in travniki. V četrti ledini *Toinca* so se nahajale hiše Podlipa 6, Podlipa 8, Podlipa 18, Podlipa 19 in Podlipa 20 ter naštetim hišam pripadajoče njive, travniki in pašniki. Peta ledina je bila *Razorska dolina* s hišnimi števkami od Podlipa 21 do Podlipa 25 ter pripadajočimi njivami, travniki, pašniki in gozdovi. Vse njive v občini so obdelovali po triletnem kolobarjenju. Prvo leto so sejali pšenico, drugo leto ječmen in tretje oves. Edino v *Podlipski gmajni* so sejali prvo leto ječmen, nato pa dve leti zaporedoma oves. Travniki so prinašali sladko seno.

V jožefinskih katastrskih operatih, nastalih med leti 1785–1789, so podlipske hiše že oštevilčene. Prvo številčenje naselij na Slovenskem sodi v leto 1771, ko je bilo izvedeno ljudsko štetje prebivalstva z namenom izboljšave nabornega sistema.¹⁴ V jožefinski dobi je imela Podlipa 29 oštevilčenih hiš. Pripadale so spodaj naštetim lastnikom. Stanovanje v vikarijatski hiši Podlipa 29 ni bilo obdavčeno. Hiša Jožefa Kogovška (Podlipa 26) je bila naknadno pripisana vikarijatu iz Bistre št. 25, vikarijatska hiša Podlipa 29 pa Martinu Trčku.

Tabela 3: Lastniki hiš v Podlipi po jožefinskem katastru, leta 1789

Hiša	lastnik	hiša	lastnik	hiša	lastnik
Podlipa 1	Primož Celar	Podlipa 11	Tomaž Merlak	Podlipa 21	Florijan Butin
Podlipa 2	Valentin Brenčič	Podlipa 12	Luka Slovša	Podlipa 22	Jožef Smrekar
Podlipa 3	Jernej Brenčič	Podlipa 14	Nikolaj Troha	Podlipa 23	Tomaž Razor
Podlipa 4	Peter Križaj	Podlipa 15	Janez Križaj	Podlipa 24	Anton Žitko
Podlipa 5	Nikolaj Celar	Podlipa 16	Primož Filipič	Podlipa 25	Matevž Celar
Podlipa 6	Jurij Celar	Podlipa 17	Peter Celar	Podlipa 26	Jožef Kogovšek
Podlipa 7	Jurij Jurca	Podlipa 18	Ludvik Dietrich	Podlipa 29	vikariat Podlipa
Podlipa 9	Jurij Podlipec	Podlipa 20	Simon Furlan		
Podlipa 10	Jurij Jurca				

Čas franciscejskega katastra od 1824 do 1833

Podlipa leži pol milje daleč od poštne postaje Vrhnika v severozahodni smeri. Celotno ozemlje občine leži položno od severa proti jugu, jugozahodni in vzhodni del pa na ravnini. Gre za ozko in le proti jugovzhodni strani odprto dolino, ki jo zapira dvojje vzporednih, od severozahoda proti jugovzhodu potekajočih hribov. Klima na višini je suha in vetrovna, v ravnini vlažna in meglena, toda v celoti zmerna. Površina tal v občini znaša 963 oralov in 1560 kvadratnih klafter ter se deli na 816 parcel.

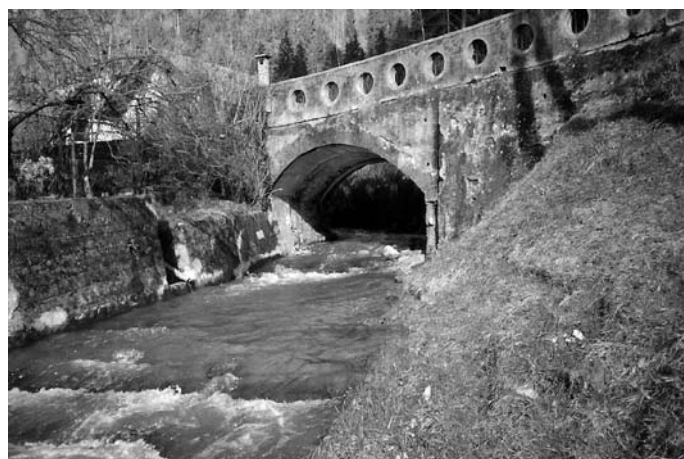
¹³ Ribnikar: *Zamliški kataster kot vir za zgodovino*, str. 327.

¹⁴ Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 377.

Zahodno od naselja ležijo v precej velikem obsegu rahlo združeni vrtovi in nekoliko proti vzhodu tudi njive ter vzhodno v naraščajočem terenu manjše število pašnikov, ki segajo do roba gozda. Jugovzhodno od vasi se razprostira majhna ozka ravnina z vrtovi, travniki in polji, severno pa se ponovno nahajajo pašniki in nato gozdne parcele. Na jugovzhodni ravnini se nahaja tudi precejšnja vrsta nižinskega gozda, ki se uporablja hkrati za pašo. Na jugu občine ležijo čisto na ravnem travniki in končno proti jugovzhodni meji večja površina dvigajočega se gozda, v katerega se zajedajo globoko ležeči, deloma položni, deloma ravni travniki s posameznimi njivami. Iz občine Šentjošt v severozahodni smeri priteče v dolino potok Podlipca, ki se pozneje združi s potokom Tunjica iz izvira v hribih in se v spodnjem toku izliva v Ljubljano. Potoka poganjata dva mlina na dveh strugah, povzročata pa tudi škodo zaradi poplavljanja bližnjih njiv in travnikov. Skozi občino vodi s Stare Vrhlike do kraja občinska cesta, ki je v slabem stanju in se konča ob vznožju hribovja ter služi le za povezavo. Do sosednjih občin Šentjošt na severu, Žažar in Velika Ligojna na vzhodu, Stara Vrhlika na jugu ter Zaplana in Rovte na zahodu vodijo le pešpoti. Najbližji tržni kraj je glavno mesto Ljubljana, oddaljena 3 milje, kjer se ob sredah in sobotah odvijajo tedenski sejmi. Do Ljubljane pridejo mimo Vrhlike. Pristopno okrajno glavarstvo je samostan Bistra. Župnija (oz. lokalija) je v kraju samem, šolski pouk ni organiziran. Zemljiška gospodstva v vasi sta samostan Bistra in gospodstvo Logatec, desetino oddajajo omenjenemu samostanu in župniji Vrhlika, bero župniji Vrhlika ter odvetniški davek gospodstvu Logatec.

Po popisu iz leta 1830 živi v Podlipi 222 duš, od tega 113 moških in 109 žensk. Stanujejo v 31 hišah z 39 gospodinjstvi. V 21 gospodinjstvih se preživljajo s kmetijstvom, v 17 z malo obrtjo, eno gospodinjstvo pa se ukvarja z obema dejavnostma. Prehranjujejo se z močnatimi, mlečnimi in zelenjavnimi jedmi skupaj z ovsenim ali ajdovim kruhom ter samo ob posebnih priložnostih uživajo doma posušeno in dimljeno svinjsko ali goveje meso. Večje kmetije zaposlujejo dva hlapca in dve dekli, ki so del družine.

Stanje živine v vasi je sledeče: 22 konj, 20 volov, 40 krav, 25 glav mlade govedu in 40 prašičev. Konji so domače male deželne pasme, enako voli male hribovske pasme. Tako vole kot krave zredijo doma ali jih kupijo na trgu. Ostalo živino prav tako vzrejajo doma. Večino živine pasejo (razen pozimi, ko jo krmijo s slamo, suhim senom in različnimi zelenjavnimi odpadki, da ni mršava). Konji in voli služijo za vprežno živino

Stari most čez Podlipščico, ki je pripeljal do vaškega jedra Podlipe (okoli leta 1995).
(foto: Ivan Krvina)

*Trlice lanu pri Pajsarju (med obema vojnama)
(hrani: Janez Žitko)*

v poljedelstvu. Krave dajejo prirastek telet in mleko, ki ga deloma prodajo, deloma porabijo za prirejo, nekaj svežega mleka pa porabijo v domačem gospodinjstvu ali ga predelajo v maslo. Ostarele vole in krave, ki niso več za rabo, zakoljejo za meso in maščobo ali prodajo v mesnico. Večji posestniki redijo par konjev in volov, dve do tri kravi, dve teleti in enega do dva prašiča. Od perutnine gojijo le kokoši za jajca. Na njivah sejejo pšenico, ječmen, oves, ajdo, krompir in deteljo. Na eni dvajsetini njivskih površin gojijo še proso, zelje, repo in lan ter kosijo travo. Pridelava krompirja je v porastu. Na travnikih pridelajo dve košnji na leto. Z vrtov pridobivajo sadje in travo za živino. Pašniki služijo za pašo, prav tako gozdovi, kjer sekajo tudi les za gradnjo in izbor za drva.

Za delo sposobni delavci, to je posli, se dobijo v domačem kraju. Kmetje najamejo dninarje le ob zaključku poljedelskih del. Domača živina pridelava dovolj gnoja, ki ga potresejo po njivah čez kompostno gnojilo. Čas za jesensko setev ozimnih žit se začne konec oktobra, jarih žit pa v začetku aprila. Prva žetev je sredi julija, zadnja pa konec avgusta ali še pozneje. Travnike kosijo dvakrat, mrvo sredi junija in otavo konec avgusta, hribovske travnike pa le enkrat proti koncu julija. Za kmetovanje uporabljajo preprosto orodje. Za prevoz z njiv koristijo lesene drdrajoče vozove, imenovane lojtrnike, ki so brez železnega okovja. Za obdelavo polj uporabljajo preprost enojni plug, brano z železnimi zobmi in žitni srp. Pri živinoreji uporabljajo koso, lesene grablje, senene in gnojne vile ter za delo v gozdu rovnico in sekiro za drva.

Največ kmetij, deset, je polovičnih, sedem tričetrtinskih ter po ena tretjinska, četrtna in osminska. Enajst kajžarjev je brez zemlje in se preživlja z dninarskim delom in malo obrtjo. Cerkev je grajena iz dobrega materiala in pokrita s skodlami. Župnišče je podobno ostalim hišam in gospodarskim stavbam v vasi – deloma je kamnito, deloma leseno ter pokrito s slamnato streho. Večina gospodarskih stavb je v gradnji nekoliko revnejša in v notranjosti manj čista.

Podlipa je imela leta 1824 33 oštevilčenih hiš, vendar za hiše št. 8, 18, 25, 27, 28 in 29 ni bilo znanih lastnikov. Vsi navedeni posestniki so bili kmetje. Kmečka gospodarstva so bila različno velika. Tri gospodarstva so premogla po dve hiši, dva po dve gospodarski stavbi, eno gospodarstvo pa dva hleva. Osem lastnikov je na svojih posestih premoglo poleg hiše še gospodarsko poslopje ali samostojen hlev, štirje pa oboje. Ostali prebivalci so imeli stanovanje in hlev združena pod eno streho. Na začetku vasi je delovala tudi topilnica in predelovalnica železa v lasti Urbana

*Žetev pšenice pri Mrvcu, leta 1944
(hrani: Janez Žitko)*

Brenčiča iz Podlipo 2 (danes Gojer). Leopold Ditrich iz Podlipo 19 pri Kalinu (danes Mrvc) je imel nižje v ravnini zasebno opekarno, ki je stala poleg hiše in gospodarske stavbe malo pred Pajsarjem. V cerkveni lasti so bile župnijska cerkev sv. Brikcija, hiša za prebivanje kaplana ali župnišče Podlipa št. 30, mežnarija s stanovanjem Podlipa št. 13 in kapela sv. Križa pred vasjo.

V katastrski občini Šentjošt se nahajata vas Šentjošt, ki je hkrati tudi župnijsko središče, ter vas Smrečje s podružnično cerkvijo sv. Marije. Občina ima 71 hiš in 103 stanovanja. V njih živi 508 prebivalcev, od tega 268 žensk in 240 moških. S poljedelstvom se ukvarja 39 gospodinjstev, z obrtjo 61 in z obema dejavnostima tri gospodinjstva. Poleg obdavčenih poljščin pšenice, ovsa, ajde, krompirja in detelje pridelujejo zase v manjšem obsegu še proso, korenje, repo, lan in zelje. V hlevih redijo poleg govedi še prašiče in večje število ovc. Domačini trgujejo na tedenskih sejmi v Ljubljani ter na sejmi v Polhovem Gradcu in na Dobrovi, kamor vodijo deloma slabe, deloma dobre lokalne in okrajne ceste. V kraju imajo posesti zemljiška gospostva Logatec, Polhov Gradec, Komenda Ljubljana, Lesno Brdo in Stroblov dvorec. Bera pripada Polhovemu Gradcu in Loki. Desetino pobirata gospostvi Polhov Gradec in Dol pri Ljubljani, odvetščino pa gospostvo Polhov Gradec. K Smrečju spada 31 oštevilčenih hiš, 28 jih je naseljenih. V spodnjem Smrečju se nahajata dva mlina.

Kraj Rovte v katastrski občini Rovte ima 133 hiš, v katerih živi 873 ljudi – 454 žensk in 419 moških. Od tega je 167 najemnikov. Večina najemnikov, 159, se ukvarja s poljedelstvom, osem najemnikov pa z drobno obrtjo, kot so zidarstvo, krojaštvo, čevljarstvo, kovaštvo, krovstvo, mlinarstvo in krznarstvo. S kmetijstvom se preživlja 33 družin. Sto kajžarjev se preživlja z dninarskim delom ali drobno obrtjo. Čeprav se prebivalci teh krajev poročajo pozno, imajo dokaj velike družine s petimi do šestimi otroki. Na večjih kmetijah zaposlujejo po dva hlapca in dekli ter dva pastirja. Najbližji trg je v Ljubljani, kjer ob sredah in sobotah kupčujejo z žitom. Poljski pridelki in trava so povprečne kakovosti. Le oves in les pridelajo v presežkih. Oves, ki je tu zelo kakovosten, prodajajo gostilnam na Vrhniki in v Logatcu, les pa v Trstu za gradnjo ladij. Zemljiško gospostvo, desetina in odvetništvo pripadajo gospostvu Logatec in bera Vrhniki.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

- AS 1074, Urbarji: urbar gospostva Bistra 1659 in 1784–1802, Raspovo imenje 1666, urbar gospostva Logatec 1674–1712, urbar gospostva Velesovo 1458;
- AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: gospostvo Bistra, gospostvo Logatec, gospostvo Kamnik (Raspovo imenje), gospostvo Velesovo;
- AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko: občina Podlipa, občina Šentjošt;
- AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko: občina Podlipa, občina Šentjošt, občina Rovte.

LITERATURA

- Košir, Tone, et al.: *Dediščina župnije Šentjošt*, Šentjošt 2013.
- Marolt, Marijan: *Dekanija Vrhnika, topografski opis, Umetnostni spomeniki Slovenije*, Ljubljana, 1929.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*, Ljubljana, 2001.
- Ogrin, Rafael: Dajatve bistriških podložnikov. V: *Vrhnški razgledi* 1(1996), str. 175–179.

Novi Slovenski biografski leksikon (SBL), spletna izdaja, ZRC SAZU, Ljubljana 2013.

Pivk, Olga: Začetki šole v Podlipi. V: *Vrhniški razgledi* 11 (2010), str. 59–64.

Pivk, Olga, Žitko, Janez: Vodni pogoni na Podlipščici in njenih pritokih. V: *Vrhniški razgledi* 8 (2008), str. 116–128.

Sergij Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana, 1961.

Rajšp, Vincenc, Ficko, Majda: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, zvezek 2, Karte*, Ljubljana, 1996.

Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. V: *Zgodovinski časopis* 36 (1982), št. 4.

Slovenski etnološki leksikon (ur. Angelos Baš), Ljubljana 2004.

Slikovni material so prispevali domačini iz Podlipo, za kar se jim najprijaznejše zahvaljujem.

SUMMARY

PODLIPA BETWEEN BISTRA AND ŠENTJOŠT. THE 750TH ANNIVERSARY OF THE FIRST WRITING FROM PODLIPA VALLEY

Two settlements existed in Podlipa valley in the Middle Ages. *Tunjica* was first mentioned in a document in 1265 and expanded along the valley on valley sides and ridges. *Podlipa* is a nucleated village at the end of the valley which was inhabited before 1526 when the St. Brice branch church is first mentioned in records of church valuables in the Vrhnika area. Residents of the valley and nearby hamlets Rašpovc from Smrečje and Podpesek from Rovte were subjugated to five landlords before land emancipation in 1848. Most farms belonged to Bistra Carthusian monastery. They managed vassals from Podlipa, Tunjica, and partly Ligojna in their own Podlipa or Tunjice parish. Their members were obligated to pay the annual tax and St. George contribution from forests and salt in money, and the “small right” in natural contributions. They also performed transport serfdom by supplying monastery lands in Primorska region and by transporting wine to the monastery. They paid taxes to the state as contribution that was the largest by the amount, and a new declaration, probably as the difference between old and new obligations. Farms and cottages in Smrečje belonged to the Rasp family from Stara Loka at Škofja Loka and later to the Dol pri Ljubljani castle. Cottages of Podpesek settlement in Rovte and the Filipič farm above the valley were part of the Logatec lordship, and the Zakajnski mill was under the Velesovo monastery near Kranj. Homesteads of Žagar and Volavec on higher locations were first under the Papler, citizen of Škofja Loka, and were taken over by the Lesno Brdo (Holzenegg) castle in 1731 which was owned by the Polhov Gradec lordship.

During the Josephian period, Podlipa had house numbers. They received their own cadastre municipality with local fallow Podlipa in agricultural fallows *Jezerke*, *Podlipska gmajna*, *Toinca*, and *Razorska dolina*. Based on several archive sources, the valley is presented in more detail. More than half of local residents lived from agriculture, mostly by livestock farming, cultivation of potato, other vegetables, and fruits. They still cultivated flax and hemp after the Second World War. Larger farms transported wood to Italy. Blacksmiths, wooden pile manufacturers, carpenters, leather dressers, shoemakers, weavers, and later inn-keepers, masons, and tailors also lived in the village.